

A. Το ταξίδι και η ιστορία

1. ετυμολογία όρων

B. Ιστορικές πηγές για τη μελέτη της αρχαίας Ελλάδας**Γ. Πηγές και ιστοριογραφία της αρχαίας Ελλάδας μέχρι τον Ηρόδοτο**

- 1) Όμηρος- Ησίοδος-Σόλωνας-Θέογνης
 - α) Τα έργα του Ομήρου: «*Ιλιάδα*», «*Οδύσσεια*»
 - β) Τα έργα του Ησίοδου : «*Θεογονία*», «*Έργα και ημέραι*»
 - γ) Σόλωνας , Θέογνης (λυρικά έργα)
- 2) Λογογράφοι- Εκαταίος ο Μιλήσιος

Δ. Η γέννηση της ιστορίας - Ηρόδοτος

1. Η ζωή του Ηροδότου
2. Το έργο του Ηρόδοτου
 - α) διάκριση και σύνθεση του έργου του Ηροδότου
 - β) επιρροές στο έργο του Ηροδότου
 - γ) οι πηγές των ιστορικών πληροφοριών του Ηρόδοτου
 - δ) η κοσμοθεωρία του Ηρόδοτου

A. Το ταξίδι και η ιστορία

1. ετυμολογία όρων

περιοδεύω [periódéno] P5.1a : επισκέπτομαι διαδοχικά διάφορους τόπους (μιας περιοχής) για ορισμένο σκοπό: *Την τελευταία εβδομάδα πριν από τις εκλογές περιόδευσε στις πόλεις της Μακεδονίας. Κατά τη θερινή περίοδο ο θίασος περιοδεύει στην επαρχία.* [λόγ. < ελνστ. περιοδεύω, αρχ. σημ.: περιπολώ]

λογογράφος ο [logografos] O18 : **1.** χαρακτηρισμός για τους πρώτους Έλληνες πεζογράφους της αρχαιότητας και ιδιαίτερα για τους ιστορικούς συγγραφείς ως τον Ηρόδοτο: *Ο σημαντικότερος από τους λογογράφους ήταν ο Εκαταίος ο Μιλήσιος.* **2.** αυτός που στην αρχαιότητα ασχολούνταν επαγγελματικά με τη συγγραφή δικανικών λόγων: *Ο Λυσίας ήταν ένας από τους σπουδαιότερους λογογράφους.* [λόγ. < αρχ. λογογράφος]

περιήγησις η [periíjisi] O33 : η ενέργεια του περιηγούμαι· το να ταξιδεύει κάποιος σε (ξένους) τόπους, απλώς για να τους γνωρίσει, να δει και να θαυμάσει όσα ενδιαφέροντα έχουν: *Τα ημερολόγια των περιηγήσεών του στην Ανατολή είναι ιστορικές πηγές πολύτιμες.* [λόγ. < ελνστ. περιήγη(σις) -ση γεωγραφική περιγραφή]

ταξίδι το [taksídi] O44 λόγ. γεν. πληθ. και ταξιδιών : **1.** μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλο και παραμονή σ' αυτόν για ορισμένο χρονικό διάστημα: *Με τα σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας το ~ έγινε γρήγορο και άνετο, η διαδρομή. Το ~ του στο εξωτερικό κράτησε δύο μήνες, η παραμονή. Κάνω ~ αναψυχής / επαγγελματικό ~. Μακρινό / μεγάλο / σύντομο ~. ~ αστραπή, με πολύ σύντομη*

παραμονή. ~ στο διάστημα. ~ του γάμου. Γραφείο ταξιδιών, πρακτορείο που εκδίδει εισιτήρια και διοργανώνει εκδρομές. (έκφρ.) ~ του μέλιτος*. (ευχή) καλό ~! (σε ναυτικούς) καλά ταξίδια! 2. (μτφ.) α. (συναισθ., λογοτ.) θάνατος: ~ χωρίς γυρισμό / επιστροφή. Το τελευταίο / το μεγάλο ~. β. ~ με τη φαντασία / στο όνειρο / μέσα στο χρόνο / στο μέλλον, μεταφορά με τη σκέψη σε χώρους φανταστικούς ή σε εποχές περασμένες ή μελλοντικές. || η κατάσταση στην οποία μεταφέρονται όσοι κάνουν χρήση παραισθησιογόνων. ταξιδάκι το ΥΠΟΚΟΡ στη σημ. 1: Θα κάνετε φέτος κανένα ~; [μσν. ταξίδι (στη νέα σημ.) < ελνστ. ταξίδιον εκστρατεία υποκορ. του αρχ. τάξις (δες τάξη_{II4a})]

B. Ιστορικές πηγές για τη μελέτη της αρχαίας Ελλάδας

Η μελέτη της ιστορίας της αρχαίας Ελλάδας άρχισε ακόμα από την αρχαία εποχή. Σήμερα η ιστορική επιστήμη διαθέτει αρκετά μεγάλο αριθμό πηγών που κληρονομήσαμε από την αρχαιότητα και τις οποίες μπορούμε να κατατάξουμε στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Υλικά μνημεία: Ερείπια κτιρίων, εργαλεία δουλειάς, όπλα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, νομίσματα και άλλα αντικείμενα.
2. Τα δεδομένα της ελληνικής γλώσσας, στην οποία διατηρήθηκαν υπολείμματα από διάφορα ιδιώματα (διαλέκτους). Η μελέτη των ελληνικών διαλέκτων μας βοηθάει να λύσουμε τα ζητήματα, που σχετίζονται με την εγκατάσταση των ελληνικών φυλών. Η ιστορική ανάλυση της προέλευσης αυτών ή εκείνων των ελληνικών λέξεων, που σήμερα αποτελούν επιστημονικούς όρους, μας δίνει επίσης πολύ υλικό για την ιστορία του ελληνικού πολιτισμού.
3. Προφορικές παραδόσεις: Το μακρινό παρελθόν του ελληνικού λαού βρήκε την απήχισή του στους διάφορους μύθους και θρύλους, όπως συνηθίστηκε να τους ονομάζουμε, που μας μεταδόθηκαν από διάφορους Έλληνες συγγραφείς. Η μυθολογία έχει εξαιρετική σημασία για τη μελέτη του ελληνικού πολιτισμού και ιδιαίτερα για τη μελέτη της ιστορίας της θρησκείας.
4. Γραπτά μνημεία: Νόμοι, συνθήκες, ψηφίσματα κ.ά., που διατηρήθηκαν είτε στις επιγραφές είτε μας μεταδόθηκαν από διάφορους Έλληνες συγγραφείς.
5. Φιλολογικά έργα: Τα φιλολογικά έργα γενικά, και στην πρώτη γραμμή τα έργα των Ελλήνων ιστορικών, έχουν ξεχωριστή σημασία για τη μελέτη της ελληνικής ιστορίας. Μερικά απ' αυτά είναι σύγχρονα με τα γεγονότα που εξιστορούν, αλλά όμως γράφτηκαν με βάση παλιότερα έργα. Έτσι, π.χ. οι συγγραφείς του 3ου αιώνα π.Χ. αντλούσαν στοιχεία από τα ιστορικά έργα του 5ου αιώνα και συχνά δεν έκαναν παρά απλή μετάφραση των πηγών τους.

Γ. Πηγές και ιστοριογραφία της αρχαίας Ελλάδας μέχρι τον Ηρόδοτο

1) Όμηρος- Ησίοδος-Σόλωνας-Θέογνης

Η επιστήμη της ιστορίας γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα και οι Έλληνες ιστορικοί έδωσαν τα πρώτα υποδείγματα ιστορικής αφήγησης. Τα έργα τους μας κάνουν γνωστή την πορεία της ελληνικής ιστορίας, μας δίνουν την εικόνα των κυριότερων γεγονότων και περιέχουν υλικό για τη μελέτη της κοινωνίας, της οικονομίας, των διάφορων κοινωνικών ομάδων καθώς και των προσωπικοτήτων της ελληνικής ιστορίας. Η ελληνική ιστοριογραφία δεν ήταν ακόμα επιστήμη με την αυστηρή έννοια της λέξης. Αναπτυσσόταν κάτω από την επίδραση της ρητορικής και ανάμεσα στην ιστορία και τη λογοτεχνία δεν υπήρχαν αυστηρά καθορισμένα σύνορα. Παρ' όλα αυτά η σημασία της ελληνικής ιστοριογραφίας για την ανάπτυξη της επιστήμης της ιστορίας είναι τεράστια.

Τα πιο παλιά φιλολογικά μνημεία που έφτασαν ως τις μέρες μας, είναι τα ποιήματα «Ιλιάδα» και «Οδύσσεια». Όπως φαίνεται, γράφτηκαν τον 7ο αιώνα π.Χ., συντάχθηκαν όμως πολύ νωρίτερα. Η δημιουργία τους αποδόθηκε στον Έλληνα ποιητή Όμηρο. Η «Ιλιάδα» εξιστορεί την πολιορκία της μικρασιατικής πόλης Τροίας από τα στρατεύματα των Αχαιών. Το θέμα της «Οδύσσειας» είναι η επιστροφή του Οδυσσέα, ενός από τους κυριότερους ήρωες του Τρωικού πολέμου, στην πατρίδα του Ιθάκη. Για την προέλευση των ομηρικών επών υπάρχουν διάφορες απόψεις. Σαν ιστορική πηγή

τα ποιήματα του Ομήρου έχουν αναμφισβήτητα μεγάλη σημασία, αν και το θέμα τους έχει μυθολογικό χαρακτήρα. Στα ποιήματα αυτά δεν υπάρχει αφήγηση πραγματικών γεγονότων παρά μονάχα ο αντίλαλος τους. Είναι μακρινές αναμνήσεις, που μεταμορφώθηκαν σε θρύλους. Με βάση την Ιλιάδα μπορούμε να σχηματίσουμε γνώμη για κάποια μεγάλη εκστρατεία που έκαναν οι κάτοικοι της ηπειρωτικής Ελλάδας στη Μικρά Ασία. Τα ποιήματα είναι πολύτιμα, όχι για τις πληροφορίες που δίνουν σχετικά με τα πραγματικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην ιστορία, αλλά βρίσκεται η αξία τους: στην «Ιλιάδα» και την «Οδύσσεια» καθρεφτίζονται με έναν πραγματικά παραστατικό τρόπο η ζωή, το κοινωνικό καθεστώς, οι δοξασίες, τα ήθη και τα έθιμα των ελληνικών φυλών στην αυγή της ελληνικής ιστορίας, στην περίοδο του περάσματος από το καθεστώς της πρωτόγονης κοινότητας των γενών, στην ταξική δουλοκτητική κοινωνία.

Στα τέλη του 8ου και στις αρχές του 7ου αιώνα εμφανίστηκαν τα έργα του Βοιωτού αγρότη Ησίοδου. Το ποίημά του «*Θεογονία*» έχει αξία, γιατί μας κάνει γνωστές τις αντιλήψεις που υπήρχαν στην εποχή του ποιητή σχετικά με την προέλευση των θεών. Το άλλο του ποίημα «*Εργα και ημέραι*» μας δίνει μια ζωντανή εικόνα της ελληνικής αγροτικής ζωής, της ζωής των αγροτών της Κεντρικής Ελλάδας στην αρχή της δουλοκτητικής περιόδου. Από τον 7ο και τον 6ο αιώνα έφτασαν ως τις μέρες μας μια σειρά λυρικά έργα. Για τη μελέτη της πολιτικής ιστορίας ξεχωριστή σημασία έχουν τα αποσπάσματα των ελεγείων του διάσημου Αθηναίου πολιτικού Σόλωνα που διατηρήθηκαν μέχρι την εποχή μας. Τα αποσπάσματα αυτά αποτελούν την κυριότερη πηγή για την ιστορία της νομοθεσίας του. Η ταξική πάλη του 6ου αιώνα βρήκε την απήχησή της στα ελεγειακά ποιήματα που αποδίδονται στον αριστοκράτη Θέογνη. Ο Θέογνης είχε εξοριστεί από τη γενέτειρά του πόλη, τα Μέγαρα, στην περίοδο της δημοκρατικής επανάστασης. Στο έργο του ο ποιητής καθρεφτίζει τις αντιλήψεις (τις δικές του, αλλά και) της αριστοκρατίας εκείνης της εποχής και δείχνει τις μεθόδους και τους τρόπους της πολιτικής πάλης.

2) Λογογράφοι- Εκαταίος ο Μιλήσιος

Ο ελληνικός πεζός λόγος γεννήθηκε τον 6ο αιώνα. Τους συγγραφείς των πρώτων πεζών έργων συνηθίστηκε να τους ονομάζουμε *λογογράφους*, δηλ. «*συγγραφείς πεζών διηγήσεων*». Το θέμα τους το έπαιρναν τις περισσότερες φορές από το μακρινό παρελθόν, τη γενεαλογία των αριστοκρατικών γενών (που την ανέβαζαν συνήθως ως τους ίδιους τους θεούς) και τις αφηγήσεις για την ίδρυση των πόλεων, ενώ ταυτόχρονα ασχολούνταν και με το πιο κοντινό παρελθόν, συντάσσοντας π.χ. χρονικά των πόλεων. Οι λογογράφοι έγραφαν και επεξεργάζονταν τις προφορικές παραδόσεις, για τα γεγονότα του κοντινού παρελθόντος έπαιρναν στοιχεία από αυτόπτες μάρτυρες ή από σύγχρονους. Μερικοί απ' αυτούς έκαναν ταξίδια και έγραφαν τα συμπεράσματα των προσωπικών τους παρατηρήσεων. Τα έργα των λογογράφων εμφανίστηκαν στη Μικρά Ασία, κυρίως στις πόλεις της Ιωνίας, όπου η «*επική παράδοση*», που ξεκινούσε από τα ομηρικά ποιήματα, ήταν δυνατή. Το θέμα των αφηγήσεων των λογογράφων δεν ήταν μονάχα το παρελθόν της γενέτειρας πόλης, αλλά και η περιγραφή των γειτονικών περιφερειών και των βαρβαρικών χωρών. Οι λογογράφοι δεν ήταν ακόμα ιστορικοί. Η ιδιομορφία των έργων τους βρίσκεται στο ότι *δεν ξεχώριζαν το μύθο από την πραγματικότητα*, ότι δεν έβαζαν κανένα όριο ανάμεσα στο θρύλο και τα πραγματικά γεγονότα.

Το πέρασμα των ιωνικών πόλεων κάτω από την εξουσία της Περσίας είχε δυσάρεστη επίδραση στους λογογράφους, πολλοί από αυτούς αναγκάστηκαν να αυτοεξοριστούν. Στα τέλη του 6ου και στον 5ο αιώνα, ο περιπλανώμενος λογογράφος είναι τόσο χαρακτηριστικός τύπος όσο και ο περιπλανώμενος σοφιστής, ο δάσκαλος της σοφίας και της ρητορικής.

Τα έργα των λογογράφων έφτασαν ως εμάς μόνο σε αποσπάσματα ή από τις αφηγήσεις των κατοπινών συγγραφέων. Ο πιο ξακουστός από τους λογογράφους ήταν ο *Εκαταίος ο Μιλήσιος*, γεννήθηκε το 540 περίπου και πέθανε λίγο αργότερα από το 479. Έγραψε τη «*Γενεαλογία*» ή «*Ιστορία*», σε 4 βιβλία και την «*Περίοδον γής*». Στον Εκαταίο εμφανίζονται τα πρώτα σπέρματα του μύθου ότι ο Ηρακλής έφερε στο βασιλιά Ευρυσθέα τον φοβερό Κέρβερο, το σκύλο που φύλαγε την είσοδο του Άδη. Κατά τη γνώμη του ήταν ένα φαρμακερό φίδι που από το δάγκματά του οι άνθρωποι πέθαιναν αμέσως και γι' αυτό το ονόμασαν σκύλο του Άδη. Στη βάση της κριτικής του Εκαταίου υπάρχει αληθοφάνεια. Το έργο του "Περίοδος γης", αποτελείται κατά ένα μέρος από

προσωπικές εντυπώσεις. Ταξίδεψε πολύ και στο έργο του έγραψε τα συμπεράσματα των προσωπικών του παρατηρήσεων.

Η ιωνική επική παράδοση, η τέχνη της αφήγησης, το ενδιαφέρον και η αγάπη προς το παρελθόν βοήθησαν στην εμφάνιση και στην ανάπτυξη των ιστορικών γνώσεων. Ταυτόχρονα τα έργα των λογογράφων βοήθησαν στην εμφάνιση της γεωγραφίας.

Δ. Η γέννηση της ιστορίας - Ηρόδοτος

1. Η ζωή του Ηροδότου

Πρώτος ιστορικός, με την πραγματική έννοια της λέξης, θεωρείται ο *Ηρόδοτος*, που καταγόταν από τη μικρασιατική πόλη Αλικαρνασσό. Τα βιογραφικά στοιχεία, που γνωρίζουμε για τον Ηρόδοτο, είναι φτωχά και δεν είναι πέρα για πέρα αυθεντικά. Γεννήθηκε το 484 περίπου π.Χ. και πέθανε πιθανότατα το 425. Σύμφωνα με ορισμένες πληροφορίες, ο Ηρόδοτος πήρε μέρος στην πολιτική ζωή της πόλης του και αγωνίστηκε ενάντια στην τυραννία. Γι' αυτό το λόγο αναγκάστηκε να εγκαταλείψει, κάποια στιγμή, τη γενέτειρα πόλη. Ύστερα απ' αυτό ταξίδεψε πολύ, πήγε στην Αίγυπτο, στη Συρία, στη Βαβυλώνα, στις βόρειες περιφέρειες της Μαύρης θάλασσας. Ξεχωριστή σημασία είχε η παραμονή του στην Αθήνα, όπου συνδέθηκε φιλικά με τις μεγαλύτερες πολιτικές προσωπικότητες της αθηναϊκής κοινωνίας (Περικλή, Σοφοκλή, κ.ά). Όταν με πρωτοβουλία των Αθηναίων ιδρύθηκε στην Ιταλία η αποικία Θούριοι, ο Ηρόδοτος πήγε εκεί.

2. Το έργο του Ηρόδοτου

Το έργο του Ηρόδοτου *«Ιστορία των ελληνο-περσικών πολέμων»*, αρχίζει ως εξής: *«Ο Ηρόδοτος από την Αλικαρνασσό παρουσιάζει τούτη εδώ τη διήγηση, που είναι αποτέλεσμα των ερευνών του, για να μη σβηστούν με τον καιρό από τη μνήμη μας οι πράξεις των ανθρώπων και για να μη ξεχαστούν άδοξα τα μεγάλα και αξιοθαύμαστα έργα που έγιναν εν μέρει από τους Έλληνες και εν μέρει από τους βαρβάρους, και κυρίως για να μη ξεχαστεί η αιτία του πολέμου που είχε ξεσπάσει ανάμεσά τους»*. Στη μορφή που έφτασε ως την εποχή μας, το έργο του Ηρόδοτου διαιρείται σε εννιά βιβλία (στους αρχαίους συγγραφείς ένα βιβλίο αντιστοιχεί, σύμφωνα με τη σημερινή μας αντίληψη, με το μέρος ή με το κεφάλαιο του βιβλίου). Στα εννιά βιβλία δόθηκαν τα ονόματα των εννιά Μουσών. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι τη διαίρεση αυτή δεν την έκανε ο Ηρόδοτος, αλλά έγινε αργότερα, στην ελληνιστική εποχή. Το έργο του Ηρόδοτου αρχίζει με την ιστορία των χωρών, που αποτελούσαν το περσικό βασίλειο. Το πρώτο βιβλίο τελειώνει με την εκστρατεία του Κύρου ενάντια στους Μασσαγέτες και το θάνατό του. Το δεύτερο βιβλίο αναφέρεται στην εκστρατεία του Καμβύση και είναι ολόκληρο αφιερωμένο στην Αίγυπτο. Το τρίτο βιβλίο μιλάει για τις άλλες εκστρατείες του Καμβύση, για τη βασιλεία του και την αρχή της βασιλείας του Δαρείου. Στο τέταρτο βιβλίο ο Ηρόδοτος μιλάει για τους Σκύθες και για την εκστρατεία του Δαρείου εναντίά τους και σε συνέχεια περιγράφει την Κυρηναϊκή και τη Λιβύη. Μονάχα από το πέμπτο βιβλίο αρχίζει η αφήγηση για την εξέγερση των Ελλήνων της Ιωνίας ενάντια στους Πέρσες. Όλη η παρακάτω έκθεση μιλάει για τους ελληνο-περσικούς πολέμους. Το έργο τελειώνει το 479, με την περιγραφή των μαχών στη Μυκάλη και στις Πλαταιές, όπου οι Πέρσες έπαθαν αποφασιστική ήττα.

Το ζήτημα της σύνθεσης του έργου του Ηρόδοτου είναι πολύ περίπλοκο και πολλές φορές τράβηξε την προσοχή των ερευνητών. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν ποικίλες. Μερικοί από τους ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα, ότι στη βάση του έργου υπάρχει ένα ενιαίο σχέδιο, που ο συγγραφέας του το ακολουθεί με συνέπεια, αν και το έργο του γράφτηκε σ' ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Άλλοι υπόθεσαν ότι στην αρχή ο Ηρόδοτος έφτιαξε μερικές ξεχωριστές αφηγήσεις, που ύστερα συμπληρώθηκαν και συνενώθηκαν σ' ένα ενιαίο έργο. Σήμερα, οι ερευνητές κλίνουν προς την άποψη ότι το μέρος του έργου, που αναφέρεται στις διάφορες περιοχές του περσικού βασιλείου, γράφτηκε από τον Ηρόδοτο πριν από τον ερχομό του στην Αθήνα. Η ιδέα να γράψει την ιστορία των ελληνο-περσικών πολέμων ωρίμασε στο μυαλό του, όταν ήρθε στην

Αθήνα. Ο Ηρόδοτος ξαναδούλεψε το παλιό του έργο, έγραψε την εισαγωγή και έκανε λεπτομερειακή έκθεση της ιστορίας των ελληνο-περσικών πολέμων.

Το γεγονός ότι τα διάφορα μέρη του έργου συντάχθηκαν σε διάφορες περιόδους, εξηγεί εν μέρει γιατί το έργο αυτό υπάρχουν παρεκβάσεις, που δε συνδέονται με το γενικό θέμα, και αντιφάσεις. Ο Ηρόδοτος έχει πολλά κοινά με τους λογογράφους. Επίσης και η επική ποίηση επέδρασε στον Ηρόδοτο. Τα ομηρικά ποιήματα και οι διάφοροι μύθοι αποτελούν γι' αυτόν αξιόπιστες πηγές. Όπως στους λογογράφους, έτσι και στον Ηρόδοτο βρίσκουμε αφηγήσεις για τους γενάρχες αυτών ή εκείνων των ονομαστών γενών. Μεγάλο ρόλο στα έργα του παίζουν οι γεωγραφικές περιγραφές. Δίνει ενδιαφέρουσες αφηγήσεις για θαύματα και υπερφυσικά φαινόμενα, αν και κάποτε κι ο ίδιος αμφιβάλλει για την αλήθεια αυτών των αφηγήσεων. Από τους λογογράφους ξεχωρίζει ο Ηρόδοτος για το μεγαλείο της σύλληψης του έργου του και την ενότητα του θέματός του. Την εξήγηση πολλών φαινομένων της εποχής του ψάχνει να τη βρει στο παρελθόν. Η ιστορία της ανάδειξης του Κύρου, η βασιλεία του Καμβύση και το ανέβασμα του Δαρείου στο θρόνο, όλα αυτά πρέπει να εξηγούν τη σύγκρουση του τεράστιου ανατολικού κράτους με τον ελεύθερο ελληνικό λαό. Τους ελληνο-περσικούς πολέμους ο Ηρόδοτος τους θεωρεί γεγονός παγκόσμιας σημασίας. Προσπαθεί να δείξει το μεγαλείο του αγώνα των Ελλήνων ενάντια στους Πέρσες κατακτητές, π.χ. οι αφηγήσεις για τη φούχτα των γενναίων Σπαρτιατών, που με αρχηγό το βασιλιά Λεωνίδα πρόβαλαν αντίσταση σε τεράστιες στρατιές, ή για τη μάχη του Μαραθώνα, κατέχουν μέχρι σήμερα μια ξεχωριστή θέση στην ιστορική φιλολογία. Όμως ο Ηρόδοτος δεν έχει ούτε εμπάθεια ούτε περιορισμένη σκέψη. Κατοπινά μάλιστα τον κατηγορήσαν για μεροληψία υπέρ των βαρβάρων, των μη Ελλήνων και ο Πλούταρχος τον ονόμασε «φιλοβάρβαρο». Σε διάκριση από τους σύγχρονούς του Έλληνες που χώριζαν όλη την ανθρωπότητα σε Έλληνες και σε βάρβαρους, θεωρώντας τους βάρβαρους σαν δούλους από την ίδια τους τη φύση, ο Ηρόδοτος δείχνει εξαιρετικό ενδιαφέρον για τα ήθη, τα έθιμα και τις δοξασίες των άλλων λαών, για το παρελθόν τους και για τα μνημεία του πολιτισμού τους.

Οι πληροφορίες που περιέχονται στο έργο του Ηρόδοτου δεν είναι στον ίδιο βαθμό αυθεντικές. Οι γεωγραφικές του περιγραφές βασίζονται στις προσωπικές του παρατηρήσεις, πολλές όμως απ' αυτές τις έγραψε στηριζόμενος στα λόγια των ντόπιων κατοίκων, που για να μιλήσει μαζί τους αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει συχνά διερμηνείς. Τις πληροφορίες αυτές ο Ηρόδοτος δεν τις βλέπει με αρκετά κριτικό μάτι. Σε ορισμένες από τις αφηγήσεις του μπορείς εύκολα να βρεις φανταστικές ιστορίες και θρύλους. Κατά τα άλλα, σήμερα έχει ξεπεραστεί ο σκεπτικισμός που επικρατούσε σχετικά με τα στοιχεία που μας παρέχει ο Ηρόδοτος για τις ανατολικές περιοχές. Ειδικές έρευνες επιβεβαίωσαν μια σειρά από τις πληροφορίες του, που πριν από μερικές δεκάδες χρόνια τις αμφισβητούσαν. Ιδιαίτερη σημασία έχουν τα στοιχεία που μας δίνει σχετικά με τις αποικίες που βρίσκονταν στις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας και για τους Σκύθες. Τα στοιχεία αυτά, αντανακλούν ως ένα βαθμό το έπος των Σκυθών, που ο ίδιος το γνώρισε τον καιρό που έμεινε στις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας.

Το έργο του Ηρόδοτου διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση δυο ρευμάτων. Από τους Έλληνες προδρόμους του κληρονόμησε το ενδιαφέρον για το παρελθόν, τις μορφές και τις μεθόδους αφήγησης των περασμένων και τα στοιχεία της ορθολογιστικής στάσης απέναντι στο μύθο. Με ιδιαίτερη όμως δύναμη αυτός ο ορθολογισμός του εκδηλώθηκε στην Αθήνα, όπου ο Ηρόδοτος αναγκάστηκε να συγκρουστεί με τους εκπρόσωπους της νέας, της σοφιστικής κατεύθυνσης στην ελληνική φιλοσοφία και γι' αυτό το έργο του Ηρόδοτου, αν και συγγενεύει με τα επικά έργα, αποτελεί τελικά απόπειρα ορθολογιστικής ερμηνείας των γεγονότων. Ο Ηρόδοτος δεν αφηγείται μονάχα, αλλά και σκέφτεται πάνω στα γεγονότα, προσπαθώντας να τα καταλάβει και να τα εξηγήσει.

Οι πηγές των ιστορικών πληροφοριών του Ηρόδοτου είναι ποικίλες. Ήταν μεγάλος γνώστης της επικής ποίησης, ήξερε καλά τα έργα των λογογράφων, ιδιαίτερα του Εκαταίου του Μιλήσιου, στον οποίο κάποτε αναφέρεται και κάποτε του κάνει πολεμική. Ο Ηρόδοτος χρησιμοποιούσε τους χρησμούς των μαντείων, τα επίσημα ντοκουμέντα (τους καταλόγους των δικαστών, των ιερέων και των ιερειών, τα χρονικά του καιρού του), κάποτε αναφέρει και επιγραφές. Για την έκθεση της ιστορίας των ελληνο-περσικών πολέμων, βασική σημασία είχε για τον Ηρόδοτο η προφορική παράδοση: χρησιμοποίησε πλατιά τις αφηγήσεις αυτών που είδαν τα γεγονότα ή που ήταν

σύγχρονοι μ' αυτά. Η αφήγηση των ελληνο-περσικών πολέμων έγινε από τον Ηρόδοτο κάτω από την αναμφισβήτητη επίδραση της αθηναϊκής παράδοσης. Την Αθήνα την παρουσιάζει σαν τον κυριότερο αγωνιστή της πανελλήνιας υπόθεσης, ενώ συμπεριφέρεται με επιφύλαξη όχι όμως εχθρικά προς τη Σπάρτη, αναγνωρίζοντας επίσης το ρόλο της στον αγώνα ενάντια στους Πέρσες. Κατακρίνει ανεπιφύλακτα τα κράτη που είχαν συμμαχήσει με τους Πέρσες, ιδιαίτερα τη Θήβα και την Κόρινθο. Στη στάση του Ηρόδοτου απέναντι στα ελληνικά κράτη επιδρούσε η εξωτερική πολιτική κατάσταση του καιρού του. Ήταν οπαδός του αθηναϊκού πολιτικού καθεστώτος, θαυμαστής του Περικλή και κατάκρινε τους εχθρούς της Αθήνας.

Στην κοσμοθεωρία του Ηρόδοτου δεν υπάρχει απόλυτη ενότητα. Δίπλα στην ευπιστία του προς τις απλές λαϊκές παραδόσεις και δοξασίες και την πίστη του στα θαύματα, στους χρησμούς των μαντείων, στα όνειρα και στα γραφτά της μοίρας, βλέπουμε και παραδείγματα της κριτικής και ορθολογιστικής στάσης του προς τις πηγές του. Μερικούς μύθους τους θεωρεί σαν ανόητα παραμύθια. Εξιστορώντας για παράδειγμα ότι το μαντείο της Δωδώνης ιδρύθηκε αφού πρώτα ένα περιστερί ανάγγειλε αυτό το γεγονός με ανθρώπινη λαλιά, ο Ηρόδοτος γράφει ότι λέγοντας περιστερί, εννοούσαν, καθώς φαίνεται, μια ξένη γυναίκα που πρώτα μίλησε τη "γλώσσα των πουλιών", δηλ. μια άγνωστη γλώσσα, κι ύστερα ανθρώπινη γλώσσα, όταν έμαθε τα ελληνικά. Εδώ φαίνεται η επίδραση της ορθολογιστικής φιλοσοφίας, που οι κύριοι εκπρόσωποί της ήταν οι σοφιστές.

Στον Ηρόδοτο βρίσκουμε στοιχεία κριτικής της ιστορίας. *"Εγώ είμαι υποχρεωμένος να γράφω αυτά που λένε, όμως δεν είμαι καθόλου υποχρεωμένος να τα πιστεύω. Κι αυτή η δήλωσή μου ισχύει για όλη τη διήγησή μου"*. (Ηροδότου, Μούσες). Κριτικάροντας τις διάφορες μαρτυρίες, ο Ηρόδοτος ξεκινάει από τα έθιμα της κάθε χώρας, βγάζει συμπεράσματα κατ' αναλογία και αντιπαραθέτει τις διαφορετικές εκδοχές. Μεταδίδοντας όσα διηγούνται για την παραμονή του Ηρακλή στην Αίγυπτο, ο Ηρόδοτος προσθέτει: *"Όταν οι Έλληνες διηγούνται αυτά τα πράγματα, μου φαίνεται ότι αγνοούν τελείως τον χαρακτήρα των Αιγυπτίων και τα έθιμά τους"*. (σσ Ηροδότου, Μούσες). Στην αρχαιότητα η στάση απέναντι στα έργα του Ηρόδοτου δεν ήταν ενιαία. Άλλοι τον κατηγορούσαν για ευπιστία, για *"αναρίθμητα παραμύθια"*, άλλοι όμως εκτιμούσαν πολύ τα έργα του. Αναμφισβήτητα ο Ηρόδοτος άσκησε επίδραση στους συγχρόνους του και ήταν δημοφιλής σ' όλη την περίοδο της αρχαιότητας. Ο Κικέρωνας τον ονόμασε *"πατέρα της ιστορίας"* και η ονομασία αυτή πραγματικά του άξιζε.